

PROCESUL DE FORMARE A REPERTORIULUI PIANISTIC AUTOHTON ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XX (ANII 40-60)

Elena GUPALOVA, *dr., conf. univ.,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți*

Summary: *The article describes the process of the evolution of the Moldavian contemporary music for piano, of the partial assimilation by the composers of the different styles of music, of the evolution of pedagogical activities, interpretative and editorial, from the Republic of Moldova in the second part of the*

XXth century. It also analyzes the introduction of the national pieces for piano in the educational repertory and for competition. The author traces out a correlation between pedagogical approval and concert performers of the pieces for the piano and their further publishing.

Key-words: *collection of music notes, publications for piano, local instructive repertory, repertory for competition, pedagogic and concert approval.*

În procesul evoluției muzicii pentru pian contemporane moldovenești (cea de-a doua jumătate a secolului XX) putem schița, în mod convențional, șase etape, ce coincid pe plan cronologic cu deceniile postbelice: 1) mijlocul secolului XX (anii 40-50); 2) anii 60; 3) anii 70; 4) anii 80; 5) anii 90 și 6) începutul secolului XXI. Procesul de afirmare și dezvoltare a unor genuri muzicale diverse ce aparțin creației componistice pianistice moldovenești, începând cu mijlocul secolului XX, a întrunit două direcții complementare. Pe de o parte, avea loc procesul de devenire a școlii componistice naționale, iar pe de alta, în mod evident, se îmbunătățește calitatea pregătirii profesioniste a viitorilor pedagogi în instituțiile muzicale profesioniste din republică.

Nu este întâmplător faptul că în anii 40 ai secolului XX în Moldova nu a fost editată nici o culegere didactică pentru pian – avem în vedere culegeri de note sau metode pentru pian. În anii 20-30 ai secolului trecut principala atenție a reprezentanților pedagogiei noastre muzicale era îndreptată mai mult spre educația muzicală generală decât spre cea profesionistă. Iată de ce sarcina centrală a instituțiilor de învățământ muzical al ținutului (Conservatorul și Colegiul de muzică din Chișinău) era de a oferi o educație muzicală tuturor doritorilor. Contingentul elevilor în aceste instituții era diferit, atât din punctul de vedere al vârstei, cât și din cel al aptitudinilor muzicale. Reieșind din aceste fapte, nu existau cerințe de program stricte. Instruirea era cu plată, iar admiterea – liberă pentru toți doritorii de a avea studii muzicale.

În Moldova de după război se resimțea necesitatea unui repertoriu didactic național. Anume în acea perioadă au apărut toate condițiile necesare pentru dezvoltarea culturii muzicale profesioniste, ce a reunit arta componistică, interpretativă și pedagogia muzicală. Procesul de formare al repertoriului pianistic moldovenesc a cuprins câteva etape ce se completează reciproc: apariția unui anumit număr de creații pentru pian (în manuscris), aprobarea lor pedagogică și scoaterea la lumina tiparului. Nu toate lucrările ce au fost scrise în această perioadă au fost publicate. Multe din ele erau supuse selecției unor comisii specializate ce activau pe lângă Ministerul Culturii. Unele dintre acestea erau preluate cu rapiditate în practica didactică și erau editate la fel de rapid, iar altele își așteptau publicarea ani în șir, deseori rămânând în manuscris.

În anii 40 ai secolului XX și-a continuat activitatea Colegiul de muzică din Chișinău, instituție de învățământ muzical mediu, iar în 1940 a fost înființat Conservatorul Moldovenesc de Stat, care a primit statutul de primă instituție de învățământ muzical superior din republică. De asemenea, în Chișinăul postbelic, își desfășura activitatea artistică Filarmonica Moldovenească de Stat. Implementarea în procesul didactic a unor cursuri progresiste, novatoare, a unor metode de instruire pianistică și de practică pedagogică, preluate de la „combinatul muzical” al surorilor Gnesin (renumita instituție superioară moscovită – IPSM și colegiul muzical „Gnesin”), foarte repede au dat rezultate palpabile în procesul de pregătire a unor pedagogi calificați.

După modelul școlii muzicale specializate moscovite A. *Goldeneveizer*, cât și a școlii P. *Stoilearski* din Odesa, care au fost înființate în scopul dezvoltării artistice planificate și profunde a unor copii și tineri talentați, în anul 1940 a fost fondată la Chișinău Școala-internat republicană de muzică E. Coca. În această perioadă, de asemenea, își desfășurau activitatea, atât în capitală, cât și în diverse localități din republică, școli de muzică cu frecvența de zi și de seară: la Tiraspol – 1938, Soroca – 1944, Bălți – 1945, Bender – 1945, Cahul – 1954, Nisporeni – 1957, Drochia – 1958, Hâncești – 1958 ș.a.

Totodată, pe lângă dezvoltarea nivelului profesionist al măiestriei pianistice în republică avea loc formarea școlii componistice naționale. În anul 1940 a fost fondată Uniunea Compozitorilor din Republica Moldova, în cadrul căreia și-au desfășurat activitatea Șt. Neaga, E. Coca, S. Șapiro, S. Zlatov ș.a. În anul 1945, s-a mutat cu traiul, din Odesa la Chișinău, Leonid Gurov, care s-a aflat la începuturile școlii componistice moldovenești a perioadei sovietice. Primul deceniu postbelic (1946-1956) a fost legat de stabilizarea și completarea componenței artistice a UC Moldovei – membri al acestei uniuni au devenit absolvenți ai Conservatorului din Chișinău, printre care amintim pe S. Lobel, A. Stârcea, V. Zagorschi, D. Fedov, care au fost discipolii lui L. Gurov.

În dezvoltarea muzicii profesioniste pentru pian, acea perioadă a constituit un timp al afirmării diferitor genuri componistice, majoritatea cărora apăruse pentru prima dată în muzica moldovenească. Deși multe din aceste creații nu au trecut proba timpului, totuși, acestea, într-un timp relativ scurt, au pregătit terenul pentru apariția unor mostre noi, pe deplin profesioniste, ale creației componistice naționale pentru pian.

I. Miliutina arăta: „*Devenirea artei muzicale profesioniste moldovenești, inclusiv cea cameral-instrumentală, se referă la perioada anilor 40 și prima jumătate a anilor 50. Evident, această perioadă se caracterizează prin formele mici și monotonia genurilor, întrucât predomină piesele de dimensiuni reduse*” (Милютинa 1978).

Într-adevăr, anume prelucrările de melodii populare, cât și lucrări nu prea mari de tip fantezie sau suită, ce au întrunit particularități specifice folclorului moldovenesc au constituit acea sferă dominantă în activitatea componistică profesionistă.

În muzica moldovenească s-au făcut întotdeauna simțite tendințele spre imagini naționale specifice bazate pe cântece și dansuri. Nu este întâmplător faptul că primele lucrări pianistice postbelice au fost anume prelucrările și aranjamentele de melodii folclorice de popularitate, cât și creații originale, scrise în conformitate cu tradițiile genurilor populare. Deși au îndeplinit „o misiune istorică” precisă în acei ani, genurile în cauză nici astăzi, după mai bine de șase decenii, nu și-au pierdut actualitatea.

Cele mai interesante mostre ale artei cameral-instrumentale a compozitorilor moldoveni în domeniul pianului *în anii 40-50 ai secolului XX* sunt diversele aranjamente ale cunoscutului cântec popular *Marița*, cât și unul din cele mai populare dansuri din republică – *Moldoveneasca*. Aceste lucrări au fost editate nu doar în Moldova, ci și la Moscova, Leningrad și Riga, fapt ce vorbește despre interesul sincer asupra folclorului moldovenesc al multor oameni de cultură din diferite regiuni ale URSS.

Prelucrările melodiilor folclorice de popularitate în această perioadă au fost publicate la editura locală (Chișinău), cât și în Rusia (Moscova), Ucraina (Kiev) și în țările baltice (Vilnus), de către compozitorii S. Zlatov: *Dansuri la brad* (1950), *Roata* (1957); D. Fedov: *Bătuta, Melodie* (1956); coreograful L. Oșurco: *Trei înainte* (1958) ș.a.

Primele lucrări pianistice postbelice ale autorilor moldoveni imitau atât intonații folclorice caracteristice, cât și ritmica tradițională a cântecului și dansului popular. Intonațiile populare pot fi auzite pe larg în miniaturile pentru pian de Șt. Neaga – *Basarabeanca* și *Joc*, care au fost scrise de către compozitor în anii 40 ai secolului trecut, în imediată apropiere de lucrări mai ample precum *Fantezia moldovenească* pentru vioară, pian și orchestră de corzi; suita simfonică *Moldova* și simfonia *Poemul despre Nistru*.

Începând cu anul 1948, la congresele și plenarele Uniunii Compozitorilor RSSM au început să fie interpretate cu regularitate lucrările reprezentative ale compozitorilor autohtoni, fapt ce a servit drept imbold pentru autorii din republică de a crea lucrări concertistice ample, contribuind și la realizarea scenică a acestora de către tinerii muzicieni-interpreți. Astfel, la începutul anilor 50 ai secolului XX, au trecut cu succes aprobarea scenică unele din cele mai importante lucrări pianistice ale lui L. Gurov și D. Fedov, prezentate la plenarele Uniunii Compozitorilor RSSM: în 1951, la plenara a 3-a – *Suita pentru copii* de L. Gurov, iar la plenara a 5-a, în anul 1954 – *Concertul Nr.1* pentru pian de D. Fedov – creații ce au fost editate cu mult mai târziu – în anul 1960.

În anii 50, la editura din Chișinău, de asemenea, au fost publicate un mare număr de miniaturi pentru pian semnate de S. Lobel: *Rondo* (1950), *Cântec de leagăn, Dans găgăuz, Oleandra* (1956). În curând, tot aici aveau să vadă lumina tiparului și două culegeri de muzică pentru pian ale aceluiași autor: *Șase piese pentru pian* (1957) și *Douăsprezece piese pentru pian* (1959) (Гуров 1960).

În această perioadă au fost create și lucrări pentru școlile de muzică: *Scherzino* (1957) de E. Lazarev, *La vânătoare* (1956) de M. Fișman. De asemenea, în acești ani a apărut și un mare număr de lucrări de concert: *Concertul nr.2* pentru pian și orchestră de V. Poleacov (1958), suita pentru pian *Jucării* (1957) și *Scherzo* (1959) de S. Șapiro, *Studiu-expromt* (1957) și *Cântec de leagăn* (1958) de V. Zagorschi, *Două preludii* (1957) de A. Stârcea, *Umoresca* (1957) de A. Mular. Unele din aceste lucrări au fost aprobate la concursul tinerilor muzicieni de către elevii școlii-internat E. Coca, în anul 1950 (REABOȘAPCA 2005: 85).

În anii 50 s-a format și baza profesorală a colectivului pedagogic al catedrei Pian special al Conservatorului Moldovenesc de Stat (I. Guz²⁹, A. Socovnin, T. Voițehovski, E. Revzo, V. Levinzon, L. Vaverco³⁰, O. Jucov³¹, E. Bogorodski³² ș.a.),³³ care s-a modificat pe parcursul deceniilor. Din momentul creării sale, această instituție superioară de muzică a devenit un etalon pentru profesionalismul pianistic în republică.

Etapa următoare, ce a durat aproape trei decenii (anii 1960-1980), poate fi apreciată ca o etapă de avânt artistic, un „veac de aur” în istoria culturii muzicale a Moldovei. În acea perioadă, în lucrările pentru pian ale autorilor moldoveni putem observa detașarea de principiile aranjamentului și de citarea directă a temelor populare, iar în „*compartimentele tematice, corelarea cu paleta imagistică, cu elementul emoțional și de expresivitate a melosului popular, cu particularitățile culturii interpretative populare, au devenit principii dominante*” (Милютинa 1978: 192-193).

Anii 60 ai secolului XX au constituit o perioadă extrem de fertilă în procesul de dezvoltare a vieții muzicale a republicii. Toate acestea și-au găsit reflectare atât în evoluția profesionistă a procesului de creație, cât și introducerea ulterioară în practica pedagogică a unor lucrări pentru pian autohtone. Un rol important în activizarea acestui dublu proces artistic l-au avut Primul concurs republican (1963) și interzonal (1966) al tinerilor interpreți, care au avut loc în capitala RSSM. Toate lucrările, scrise în calitate de creații obligatorii pentru concursurile muzicale amintite, erau preconizate pentru o pregătire pianistică profesionistă destul de avansată.

Menționăm că în această perioadă a evoluat semnificativ și arta interpretativă a pianistilor din instituțiile de învățământ muzical mediu ale republicii. La Conservatorul Moldovenesc de Stat G. Musicescu (între anii 1963-1984 – Institutul de Arte) a avut loc divizarea catedrelor – Pian special și Pian auxiliar³⁴. Primii absolvenți ai școlii-internat de muzică E. Coca și Colegiul Șt. Neaga au devenit studenți la Conservatorul de Stat din Chișinău.

Analizând materialele de arhivă ale Colegiului de muzică din Chișinău, deducem că această profesie devenea tot mai populară în rândul tinerei generații. Iată cum se modificase, în conformitate cu datele istorice, cantitatea de absolvenți ai catedrei pian special, la sfârșitul anilor 50 ai secolului trecut – în 1955 – 17 absolvenți, în 1956 – 20 de absolvenți, în 1958 – 22 de absolvenți, în 1960 – 28 de absolvenți (Ciaicovschi-Mereșanu 2005: 128).

Un factor decisiv în dezvoltarea creației componistice pianistice în republică în perioada dată a devenit fluxul permanent al unor forțe interpretative noi, din rândul absolvenților Conservatorului din Chișinău (A. Dailis, L. Oxinoit, V. Govorov, G. Strahilevici), cât și din rândul muzicienilor ce își făcuse studiile în Rusia sau alte republici (E. Zac, A. Miroșnicov, S. Besedanski).

Între 27 mai și 4 iunie anul 1960, la Moscova s-a desfășurat cu mare succes Decada Literaturii și Artei moldovenești, iar în programele de concert, alături de muzica simfonică au fost prezentate și cele mai importante lucrări pentru pian ale autorilor și interpreților autohtoni. Datorită contribuției lui V. Zagorschi, care fusese ales președinte al Uniunii Compozitorilor din Moldova, iar din 1968 – membru al conducerii și secretar al Uniunii Compozitorilor URSS, publicațiile lucrărilor autorilor autohtoni au devenit regulate, nu doar la noi în republică, ci și peste hotarele ei (Moscova, Leningrad ș.a.).

²⁹ Un timp îndelungat (între anii 1944-1965) Iulii Guz a condus cu succes catedra de Pian special a Conservatorului de Stat din Chișinău. În anul 1957, după ce a fost înființat Concursul internațional P. Ceikovski din Moscova, la Chișinău a avut loc Primul festival republican al tineretului din Moldova, în care primul loc la secția pian a fost obținut de Ludmila Vaverco. Această evoluare a pianistei s-a dovedit a fi un debut cu succes pe scena moldovenească.

³⁰ În anul 1957, după ce a fost înființat Concursul internațional P. Ceikovski din Moscova, la Chișinău a avut loc Primul festival republican al tineretului din Moldova, în care primul loc la secția pian a fost obținut de Ludmila Vaverco. Această evoluare a pianistei s-a dovedit a fi un debut cu succes pe scena moldovenească.

³¹ O. Jucov reprezenta școala pianistică rusă (clasa profesorului A. Goldenveizer, asistentul lui V. Sofronițki). În cei zece ani de activitate în Moldova, ea a imprimat la Radioul

³² El a fost profesorul cunoscutului pianist și pedagog S. Bengelsdorf. În anii 60 ai secolului trecut a plecat la locul său de baștină – Ucraina.

³³ Mulți dintre pedagogii amintiți își desfășurau activitatea și la școala-internat de muzică E. Coca.

³⁴ Pe parcursul unui șir întreg de ani, în perioada postbelică, aceste catedre constituiau o singură structură.

La începutul anilor 60 ai secolului trecut a apărut necesitatea stridentă a unor culegeri de lucrări naționale, pentru că la concertele academice, examene și concursuri, fusese introdusă, în calitate de cerință obligatorie, interpretarea unor lucrări ale autorilor moldoveni, adițional la programul de bază. Introducerea creațiilor autohtone a devenit normă pedagogică și la examenele de absolvire ce aveau loc la Conservatorul Moldovenesc de Stat din Chișinău. De exemplu, în 1957, la examenul de stat, studenții au interpretat: *Preludiul și Basarabeanca* de Șt. Neaga, *Trei preludii* de A. Stârcea, *Hora* de S. Lungul (Ciaicovschi-Mereșanu 2005: 224-229). Faptul că aceste lucrări se studiau după manuscrise, constituia un mare inconvenient – notele erau transcrise de mână de către pedagogi și deseori puteau conține greșeli sau imprecizii.

În anii 60 au văzut lumina tiparului primele culegeri republicane ce cuprindeau lucrări pianistice semnate de compozitorii autohtoni, sub redacția pedagogică a unor reputați profesori de la Conservator – T. Voițehovski și A. Dailis – două volume, apărute, respectiv, în 1960 și în 1963, ambele publicate în Moldova, și culegerea *Piese ale compozitorilor Moldovei*, în aceeași redacție, apărută în anul 1964, la Moscova. În anul 1961, de asemenea, în republică a fost publicată culegerea *Lucrări alese pentru pian ale compozitorilor moldoveni*, redactată de C. Enenco, care era adresată nu doar elevilor școlilor de muzică, dar și studenților de la colegiu și conservator (7).

Prelucrările folclorice pentru pian din acea perioadă au fost publicate de autorii moldoveni Z. Tkaci (*Codrii, Doina, Dans, Măi băietie, Fata cu ochii verzi*, 1968), S. Zlatov (*Vița de vie*, 1960), S. Lobel (*Cântec moldovenesc*, 1967), C. Rusnac (*Hora moldovenească*, 1969). Repertoriul pentru copiii de la școlile de muzică a fost completat prin ciclurile de lucrări semnate de compozitorii L. Gurov (*Cinci piese pentru pian*, 1960), O. Tarasenco (*Zece piese pentru pian*, 1960) și A. Mular (*Tablouri muzicale*, 1964).

Repertoriul pianistilor interpreți profesioniști ai republicii a fost completat și prin piese de concert de virtuozitate: *Toccată* (1960) de L. Berov, *Nuvelă* (1965) și *Burlesca* (1966) de V. Zagorschi, *Capriciu* (1969) de S. Lungul, *Scherzo* (1962) de E. Lazarev. În aceeași perioadă au apărut și au fost publicate un mare număr de lucrări ample ale compozitorilor Republicii Moldova: *Concertul nr.1* pentru pian și orchestră de D. Fedov (1960), *Sonata* pentru pian de V. Zagorschi (1962) și A. Stârcea (1966), *Sonatina* (1962) și *Sonata* (1963) de V. Sârhovtov, *Sonatina* (1968) de M. Fișman, *Tema cu variațiuni* pentru pian (1967) de S. Lungul. Printre aceste lucrări ample ciclice editate în acei ani se află și *Suita romantică în formă de variațiuni* pentru pian (1963) de A. Stârcea, *Suita* (1964) de Gh. Neaga, *Preludiul și fuga* pentru pian (1967) de M. Copățman.

„În anul 1967, *Congresul III al compozitorilor Moldovei* a menționat drept o mare realizare a culturii muzicale moldovenești, creșterea importanței genurilor camerale. La acea dată, muzica moldovenească cuprindea deja un mare număr de lucrări camerale ce intrase în repertoriul interpretativ și didactico-pedagogic” (Милютина 1978: 192-193), arată I. Miliutina în articolul dedicat dezvoltării artei camerale-instrumentale în RSSM.

În încheierea acestui articol putem concludiona:

- Formarea efectivă a repertoriului pianistic național în Republica Moldova a început destul de târziu (anii 60 ai secolului XX), fiind legată nemijlocit de ascensiunea sistemului de învățământ muzical local (crearea unor trei verigi profesioniste interdependente: școli de muzică, colegii de muzică și conservator).
- Cercetarea tendințelor de bază ale formării repertoriului pianistic național și a unor sarcini specifice pe care este chemat să le îndeplinească a arătat că acest proces a avut loc concomitent în două direcții: 1) *Repertoriul didactic* (tehnic-instructiv, selectat pe baze metodice pentru începători și tineret) și 2) *Repertoriu interpretativ de concert* (de concert și concurs, de virtuozitate – pentru interpreți consacrați).
- Dacă în anii 40-60 ai secolului XX în repertoriul național moldovenesc predominau piese simple, cu caracter didactic în care era etalat un puternic colorit național, apoi începând cu anul 1960, se completează mult mai armonios și sistematic categoria repertoriului interpretativ de concert, fapt ce a devenit posibil datorită creșterii semnificative a profesionalismului componistic și pianistic în republică.

Bibliografie:

1. МИЛЮТИНА, И. *Камерно-инструментальное творчество: к вопросу о национальном стиле*. В: *Музыкальная культура Молдавской ССР*. М.: Музыка, 1978. с. 190-212.

2. ГУРОВ, Л. *Пять детских пьес для фортепиано*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1960. 35 с.; ФЕДОВ, Д. *Концерт № 1 для фортепиано с оркестром*. М.: Советский композитор, 1960. 96 с.; LOBEL, S. *Douăsprezece piese pentru pian*. Chişinău: Editura de Stat a Moldovei, 1959. 43 p.; LOBEL, S. *Şase piese pentru pian*. Chişinău: Editura de Stat a Moldovei, 1957. 40 p.
3. REABOŞARCA, L. Notiţe despre trecutul şi prezentul învăţământului muzical din Moldova. **În: Învăţământul artistic dimensiuni culturale: Conferinţa de totalizare a activităţii ştiinţifico-didactice a pedagogilor şi doctoranzilor АМТАР (30 aprilie 2004)**, red. Т. Comendant, Ed. a 4-a. Chişinău: Grafema Libris, 2005. p. 85-87.
4. МИЛЮТИНА, И. Камерно-инструментальное творчество: к вопросу о национальном стиле. **В: Музыкальная культура Молдавской ССР**. М.: Музыка, 1978. с. 190-212.
5. CIAICOVSCHI-MEREŞANU, G. *Învăţământului muzical din Moldova (de la origini pînă la sfîrşitul secolului XX)*. Red. S. Badrajan. Chişinău: Grafema Libris, 2005.
6. CIAICOVSCHI-MEREŞANU, G. *Învăţământului muzical din Moldova (de la origini pînă la sfîrşitul secolului XX)*. Red. S. Badrajan. Chişinău: Grafema Libris, 2005.
7. *Пьесы композиторов Молдавии. II-VII кл. ДМШ. Сост. и пед. ред. Т. Войцеховская и А. Дайлис*. М.: Музыка, 1964. 60 с.; *Сборник фортепианных произведений для учащихся детских музыкальных школ. Ч. I. (Для уч-ся 3-4 классов)*, Сост. и ред. Т. Войцеховская, А. Дайлис. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1963. 177 с.; *Culegere de piese pentru pian din creaţia compozitorilor moldoveni (p-ru 2 şi 4 mâini)*. P. 1.şi P. 2. Alc. şi red. Т. Voitehovskaia şi А. Dailis. Chişinău: Cartea Moldovenească, 1960. 85 p.şi 121 p.; *Избранные фортепианные произведения молдавских композиторов*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1961. 187 с.
8. МИЛЮТИНА, И. Камерно-инструментальное творчество: к вопросу о национальном стиле. **В: Музыкальная культура Молдавской ССР**. М.: Музыка, 1978. с. 190-212.